

ДИГИТАЛНО КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ: ПРИЛИКЕ, ПРЕПРЕКЕ И СТВАРНОСТ

БУДУЋНОСТ ПРОШЛОСТИ: КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ У ДИГИТАЛНОМ
СВЕТУ, ПРИРЕЂИВАЧИ ПАУЛ КЛИМПЕЛ, ЕЛЕН ОЈЛЕР, СА
НЕМАЧКОГ ПРЕВЕЛА ДОБРИЛА БЕГЕНИШИЋ.
БЕОГРАД: НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ, 2019.

Бојдан Трифуновић

Градска библиотека „Владислав Пећковић Дис”,
Чачак

УДК: 02:004(082)(049.32)
025.85:004(430)(082)(049.32)

Народна библиотека Србије је у оквиру едиције *Савремена библиотека* 2019. године објавила превод зборника радова *Будућности прошлости: културно наслеђе у дигиталном свету* (у оригиналу *Der Vergangenheit eine Zukunft: Kulturelles Erbe in der digitalen Welt*, Berlin, 2015). Приређивачи издања на немачком језику су стручњаци за право Паул Климпел и Елен Ојлер, док је са немачког превела и уредила 25. издање у оквиру едиције др Добрила Бегенишић, библиотекар саветник у Народној библиотеци Србије.

Ово издање штампано је у тиражу од 500 примерака и на 271 страни обједињује четири тематске целине, у оквиру којих је објављено 15 прилога које потписује 23 аутора, уз две уводне речи и три додатна материјала као прилог. Уводну реч на почетку публикације дала је Моника Гритерс, државна министарка за културу и медије Савезне Републике Немачке, из које сазнајемо да у држави која има 30.000 установа културе и науке доступност културних садржаја у дигиталном облику представља „важан задатак културне политике и представља посебну државну одговорност”. Зборник на немачком је објављен у периоду израженог пораста

дигитализације националног културног наслеђа, укључујући и велики пројекат *Немачке дигиталне библиотеке* који је почео да информише јавност од 2014. године. Приређивачи Климпел и Ојлер су у свом уводу управо нагласили тај моменат настанка зборника, издвајајући новонастале изазове пред установама које се баве чувањем културног наслеђа (баштинске установе) као кључне тачке обрађених тема, од очувања до приступа културној баштини и садржајима у ери интернета и интензивног развоја дигиталних технологија последњих двадесет година. Зборник на тај начин документује затечено стање из 2014/15. године, што приређивачи и сумирају кроз проблематизовање тадашњег актуелног момента када су у питању баштинске установе: „Задатак и очекивања од ових институција и могућности које оне имају често се не подударају. То важи и за правне оквире”.

Зборник осликава важне аспекте вишеслојног друштвеног, културно-политичког и правно-политичког разговора о питањима културног наслеђа у дигиталном свету. Четири тематске целине или поглавља баве се одређеним преовлађујућим питањима у оквиру већег броја тема које би се могле сумирати на следећи начин: системска дигитализација културног памћења, стандарди, правни оквир и ауторска права, слободан приступ културном наслеђу у дигиталном облику. На тај начин приређивачи су обезбедили преглед основних чињеница, али и проблематике дигиталног, односно дигитализованог културног наслеђа.

У првом тематском делу публикације *Јавна одговорност, друштвени задатак, приватни ангажман* налазе се четири чланка који обрађују теме о утицају дигитализације на културно наслеђе (аутор Херман Парцингер), променама у постојећим концептима установа културе као местима очувања наслеђа, а нарочито архива (чиме се у чланку бави Јирген Кајпер), и могућностима коришћења дигитализације за шири и свеобухватнији приступ фондовима. Текстови првог дела баве се и последицама дигитализације за установе културе, претпоставкама неопходности дигиталног архивирања као будућности стратегије развоја установа, принципима обраде, умрежавања и обезбеђивања приступа дигиталном културном наслеђу за музеје, као и о утицају друштвених медија и јавности у тим процесима (чланак Монике Хагедорн-Заупе и Вернера Швајбенца). Последњи чланак у оквиру овог дела, који потписује Бернхард Серексе, даје нацрт системске промене културног памћења у оквиру трансформације материјала који чувају памћење из аналогног у дигитални облик, укључујући и процес „дигиталног заборављања” условљен све бржим застаревањем технологија и ефемерношћу обиља садржаја постављеног на интернет.

Наредни тематски део књиге насловљен *Правила умрежавања* обједињује три чланка, који се баве значајем стандарда за културно наслеђе (аутор

Феликс Сасаки), затим Европеаниним моделом (мета)података за приступ објектима културног наслеђа („Од ESD до EDM и даље: на који начин Европеана омогућава приступ објектима културног наслеђа“, група аутора), и постојаношћу извора објављених на интернету који се користе за научни рад и истраживања (Јан Шалабек).

Питање стандарда је од централног значаја за дискурс дигитализације културног наслеђа. У чланцима се разматра о четири врсте *мотивације* или разлога за стандардизацију дигитализације културног наслеђа: нове анализе дигиталних артефаката, нове могућности приказа, трајност и интероперабилност дигитално обрађених културних добара, и заштита културе кроз дигитално представљање. У оквиру ове тематске целине обрађује се и Иницијатива за кодирање текста коришћењем XML-а (TEI-XML), као и тема изазова и даљих прилика за стандардизацију дигитализације културног наслеђа.

Чланак групе аутора „Од ESD до EDM и даље: на који начин Европеана омогућава приступ објектима културног наслеђа“ у техничком и терминолошком смислу представља један од захтевнијих текстова за оне читаоце који немају много искуства у дигитализацији културног наслеђа. Основне теме овог прилога су European Data Model (EDM) сет метаподатака који се користи у Европеани или Еуропеани,¹ разлике у односу на претходни ESE (European Semantic Elements) модел, повезивање са другим ресурсима (Linked Open Data, LOD), примена EDM-а у Немачкој дигиталној библиотеци и Дигиталној јавној библиотеци Америке (DPLA).

Трећи чланак који потписује Јан Шалабек бави се проблемом постојаности онлајн извора који се могу користити у научним истраживањима, било као литература или као извори, односно чињенице. Аутор у њему обрађује и теме као што је веб-архивирање, иако се мора рећи да веб-архивирање какво је до сада примењивано у пракси није било намењено очувању ресурса за научна истраживања, већ за очување веб-садржаја као изворних докумената сачињених од текста, хипертекста, слике и мултимедије, као у случају иницијативе Интернет архива (Internet Archive), којом се текст такође бави.

Овај чланак је привукао пажњу и због понеких тешко разумљивих реченица или нејасних тумачења. Рецимо: „Вејбек машина Интернет архива у редовним размацима пречешљава велике делове глобалне мреже.“ (стр. 117) После неколико редова аутор се исправља и каже да ипак велики део интернета остаје несачуван на овај начин, што је истина. Истина је и да Интернет архив архивирање веба ради у нередовним циклусима и да велики светски догађаји (планирани или непланирани) одвлаче пажњу ове непрофитне компаније и њених ресурса у односу на архивирање цело-

¹ *Еуропеана* је у објављеној литератури присутнији облик транскрипције на српски језик изворног назива кровне дигиталне библиотеке европске културне баштине. (Прим. аут.)

купног интернета. Илустративан је и следећи пример: „Поступци помоћу којих се интернет садржаји проактивно архивирају означавају се као веб-пописивање (crawling, дословно *прузање*, у значење [sic!] *пастии* (*шправу*), ако се говори о самом поступку, или *харвестовање* (жетва), ако се говори о резултату). Поред Интернет архива, претраживачи користе веб-пописиваче и за израду индекса претраге.” (стр. 117) Иако је стручном оку јасна намера аутора, неспретно су описани технологија и принцип архивирања веба. У овом случају могли су се користити термини који су заступљенији у литератури на нашем језику како би читаоцима који нису стручњаци претходне реченице биле јасније.

Трећа тематска целина *Правни оквири за дигитализацију културних добара* садржи пет чланака и по обиму је највећи део књиге, што донекле осликава и приоритетно интересовање приређивача. Ерик В. Штајнхауер у чланку „Знање без будућности?” разматра правне оквири за дугорочно дигитално архивирање публикација на мрежи и критички поставља питање о недостатку адекватне правне базе која би обезбедила доступност знања садржаног на вебу. Важан део овог текста односи се на ауторска права и дигиталне садржаје, где се указује на проблем архивирања, прикупљања и коришћења дигиталних садржаја према постојећем законодавству.

Паул Климпел у чланку „Ауторско право, пракса и фикција. Правна тумачења у области културног наслеђа у ери дигитализације” такође нагласак ставља на питање односа заштите ауторских права и потребе дигитализације, нарочито за старија дела и „дела сирочад”. У чланку „Онлајн позајмица и виртуелна шетња по музејима. Људско право на културну партиципацију у 21. веку” Елен Ојлер и Томас Драјер се, са једне стране, баве проблемским питањем универзалног људског права партиципирања у културном животу заједнице, и заштите аутора или носилаца ауторских права у настојању обезбеђивања све веће доступности дигитализоване културне баштине, са друге. Ауторско право је у фокусу и следећег чланка, „Од лисног каталога до сервера за архивирање. Дигиталне могућности коришћења библиотека, музеја и архива према важећем ауторском праву”, који потписује Тил Кројцер.

Последњи чланак у овој групи „Емигрантска штампа и јеврејска периодика из доба нацистичке Немачке”, чије су ауторке Силвија Асмус и Доротеа Цехман, приказује два пројекта дигитализације Немачке националне библиотеке. Садржински, овај текст донекле одступа од ове тематске целине, али се највећи део чланка бави правним статусом створених дигиталних збирки.

Четврта и последња тематска целина носи назив *Колико је слободан слободни приступ?* и, како је јасно већ из наслова, посвећена је теми правилног разумевања слободног приступа (Open Access) кроз три објављена чланка. Џон Х. Вајцман у чланку „Разноврсност за вечност” објашњава

значај и врсте Creative Commons (CC) лиценци, као лиценци креативне заједнице у употреби у баштинским установама. Ханс Петер Френц расправља о слободном приступу дигитализованом културном наслеђу за науку и образовање у истоименом чланку, са становишта музеја и архива. У чланку „Култура за све? Између организоване пљачке и демократизације културног наслеђа” Хана Вирц сагледава тешкоће примене европских смерница за поступање са информацијама у јавним установама културе, чиме се затвара последња група радова објављених прилога у зборнику.

Публикација се завршава са избором три сета *материјала* или објављених докумената између 2003. и 2012. године, који су важни за јасније позиционирање дигитализације културног наслеђа у оквиру културних политика и смерница у примени у Савезној Републици Немачкој и Европској унији. „Нова ренесанса” односи се на препоруке за постављање европског културног наслеђа на мрежу експертске групе Европске комисије из 2011. године. Немачко удружење музеја је почетком 2012. године објавило свој позициони документ за објављивање културног добра на интернету „Културно наслеђе учинити видљивим на интернету”. На крају долазе „Препоруке за примену Берлинске декларације” из 2003. године, документ о смерницама најбоље праксе примене отвореног приступа за публикације у области културе, који потписује неколико великих институција Немачке. Ови документи нису најновијег датума те треба узети у обзир промене у законодавству и пракси Европске уније последњих година, нарочито у области ауторских права. Иако су у питању материјали који се на најопштијем нивоу баве темом дигитализације културног наслеђа, они су корисни за читаоце на српском језику и због чињенице да се у Србији касни са доношењем оваквих оквирних докумената у већини сектора који се баве заштитом културног наслеђа.

За поједине теме аутори су показали тешкоће у употреби и разумевању техничких термина, као у описаном примеру за веб-архивирање, па је за потребе превода могла бити урађена додатна редактура од стручњака за дате области. Без обзира на то, потребно је одати признање др Добрили Бегенишић, која је врло успешно превела и прилагодила духу српског језика укупно двадесет текстова више десетина аутора.

Објављивање превода зборника радова *Будућности прошлости: културно наслеђе у дигиталном свету* користан је допринос бољем разумевању свих проблемских аспеката културног наслеђа у дигиталном облику и у српском говорном подручју. Иако би се из наслова могло очекивати да ће се радови у зборнику претежно бавити областима као што су технологије, формати или стандарди за дигитализацију, то су, заправо, теме које су завределе мањи део пажње немачких аутора. Доминантне теме ове публикације су правни оквир приступа културном наслеђу у дигиталном облику, ауторска права и у том контексту положај установа културе и науке, што показује да

је фокус излагања о дигитализацији напустио техничко-технолошки дискурс и да се сада више пажње мора посветити областима рада које претходе или следе самом процесу дигитализације. Зато ће објављени текстови бити корисни и стручњацима у Србији, без обзира на јасну оријентисаност текстова на ситуацију у Немачкој и ЕУ. Ново издање Народне библиотеке Србије представљаће и незаобилазну литературу за будуће радове и документе из области културног наслеђа и дигитализације у Србији, као и врло вероватни путоказ послова којима ће се установе културе у земљи ускоро морати бавити, ако то већ нису почеле.